

УДК 336.77.01-048.44

М. В. Дубина, канд. екон. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ
ТА КЛАСИФІКАЦІЇ КРЕДИТІВ****М. В. Дубина**, канд. экон. наук, доцент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К СИСТЕМАТИЗАЦИИ
И КЛАССИФИКАЦИИ КРЕДИТОВ****Maksym Dubyna**, PhD in Economics

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

**SCIENTIFIC APPROACHES TO CREDITS SYSTEMATIZATION
AND CLASSIFICATION**

У межах статті проаналізовано основні види кредитів, що на сьогодні можна виділити, аналізуючи особливості функціонування та розвитку кредитних відносин. Класифікація всіх типів кредитів була реалізована за рахунок ідентифікації основних ознак, до яких було віднесено такі: за порядком надання позики, за характером кредитора, за характером позичальників, за термінами кредитування, залежно від об'єкта кредитування, за видом процентної ставки, за способом видачі коштів, за галузеву спрямованістю кредиту, за рівнем ризику, за методами погашення та сплати позики, за наявністю застави. У сукупності всі вказані ознаки та відповідні їм види позик утворюють єдину систему класифікації кредитів, яка на сьогодні містить найбільш відомі та розповсюджені їх типи.

Ключові слова: кредит; класифікація; банк; кредитна установа; кредитна компанія; фінансовий посередник; фінансова установа; позичальник, кредитор.

В статье проанализированы основные виды кредитов, что на сегодня можно выделить, анализируя особенности функционирования и развития кредитных отношений. Классификация всех типов кредитов была реализована за счет идентификации основных признаков, к которым были отнесены следующие: по порядку предоставления кредита, по характеру кредитора, по характеру заемщиков, по срокам кредита, в зависимости от объекта кредитования, по виду процентной ставки, по способу выдачи средств, по отраслевой направленности кредита, по уровню риска, по методам погашения и уплаты займа, при наличии залога по кредиту. В совокупности все указанные признаки и соответствующие им виды займов образуют единую систему классификации кредитов, которая на сегодня содержит наиболее известные и распространенные их типы.

Ключевые слова: кредит; классификация; банк; кредитное учреждение; кредитная компания; финансовый посредник; финансовое учреждение; заемщик; кредитор.

Within the article, main credit types were analyzed, which can be pointed out as of today by analyzing the features of functioning and development of credit relations. Classification of all credits types was implemented on account of main peculiarities identification to which the following should be related: by order of issue, by the creditor type, by the borrowers types, by the terms, depending of the credit object, by type of interest rate, by means of funds issue, by branch direction of the credit, by risk level, by means of reimbursement and loans payment back, if deposit money is available. In general, all mentioned above peculiarities and relevant to them loans types create an integrated system of credits classification that presently actually comprises the most outstanding and distributed their types.

Key words: credit; classification; bank; credit institution; credit company; financial intermediary; financial institution; borrower; creditor.

Постановка проблеми. Кредит за своєю природою є класичною економічною категорією, яка детально вже розглянута у значній кількості наукових праць. Проте багатоглибкість кредиту та загалом кредитних відносин, їх трансформація у суспільстві постійно приводять до підвищеного інтересу до пізнання цієї дефініції вченими. Кредитні відносини, як і грошові, вже на сьогодні пронизують все суспільство та його економічну сферу. Фактично кредит є однією з рушійних сил економічного розвитку країни. Загальновідомим є факт, що наявність доступних кредитних ресурсів у межах національної економіки активізує господарські процеси, сприяє відновленню темпів економічного зростання та дозволяє створити міцний фінансовий фундамент подальшого стабільного функціонування національного господарства будь-якої країни. Об'єктивним є той факт, що власних коштів завжди не вистачає всім економічним суб'єктам і саме існування кредитних відносин сприяє зниженню рівня дефіциту фінансових ресурсів у межах економічної системи суспільства.

Важливість грошово-кредитних відносин у межах економічної системи держави для її подальшого функціонування зумовлює зростання наукового інтересу до вивчення особливостей виникнення та розвитку кредиту як економічної категорії. Наявність різних типів кредитів у межах економіки будь-якої країни є цілком логічним та об'єктивним явищем, оскільки кредитні відносини виникають між різними суб'єктами, а причини їх виникнення також є відмінними. Саме об'єктивна плюралістичність видів кредиту обумовлює необхідність їх систематизації та класифікації для формування на цій основі єдиної системи видів кредитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження кредиту як об'єкта дослідження є актуальним напрямком наукового пізнання у сучасних роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Помітний внесок у вивчення закономірностей та особливостей формування і розвитку кредитних відносин зробили Н. І. Версаль, О. Д. Вовчак, А. В. Демківський, О. М. Колодізев, Ф. Мишків, А. М. Мороз, М. І. Савлук, А. І. Щетинін та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні вже сформований значний масив наукових праць, у межах яких розглядаються питання класифікації кредитів як окремих об'єктів пізнання. Однак, враховуючи, що класифікація кредитів як цілісний об'єкт пізнання постійно змінюється, розширюється новими видами позик та класифікуючими ознаками, то така ситуація обумовлена як постійними трансформаційними процесами, що відбуваються у межах економічної системи суспільства, так і змінами механізмів надання позик. Саме динамічність кредитної системи країни та постійний активний розвиток кредитних відносин зумовлюють необхідність проведення наукових досліджень у сфері систематизації та класифікації основних видів кредитів.

Мета статті. Основною метою статті є визначення видів кредитів, їх систематизація та класифікація за певними ознаками.

Виклад основного матеріалу. Дослідження кредиту як економічної категорії дозволяє систематизувати певні ознаки і системоутворюючі чинники, на основі яких виділити групи кредитів і надати їм характеристику. Складність систематизації та класифікації кредитів полягає у тому, що протягом тривалого історичного періоду розвитку кредитних відносин у суспільстві було створено та запроваджено значну кількість різних видів кредитів. Такий процес відбувався на тлі постійних економічних та політичних трансформацій, які і впливали на еволюційний процес виникнення нових видів кредитів, кредитних установ.

Процес систематизації та класифікації видів позик також ускладнений тим, що в ринковій економіці різні суб'єкти можуть бути і позичальниками, і кредиторами, а інколи виконувати обидві функції одночасно. Наприклад, банківські установи, ломбарди, фінансові компанії одночасно виступають і кредиторами, і позичальниками, оскільки мають право залучати фінансові ресурси від інших фінансових установ. Така ситуація ускладнює проведення класифікації кредитів за ознакою характеру позичальника та кредитора.

Проведення класифікації видів кредитів вимагає усвідомлення того, що окремі класифікаційні ознаки є універсальними і характерними для будь-яких позик, інші ж можуть бути виділені лише для певних окремих типів кредитів. Наприклад, критерій строковості є універсальним, а розподіл кредитів за видом наданої валюти є специфічним критерієм, притаманним банківським кредитам, оскільки інші кредитні установи, що функціонують в Україні (кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди тощо), можуть видавати позики лише у національній валюті.

На рисунку наведено типову схему систематизації та класифікації основних видів кредитів. Варто одразу додати, що така система може бути доповнена новими класифікаційними ознаками і відповідними їм видами позик. Розглянемо зазначені види кредитів більш детально.

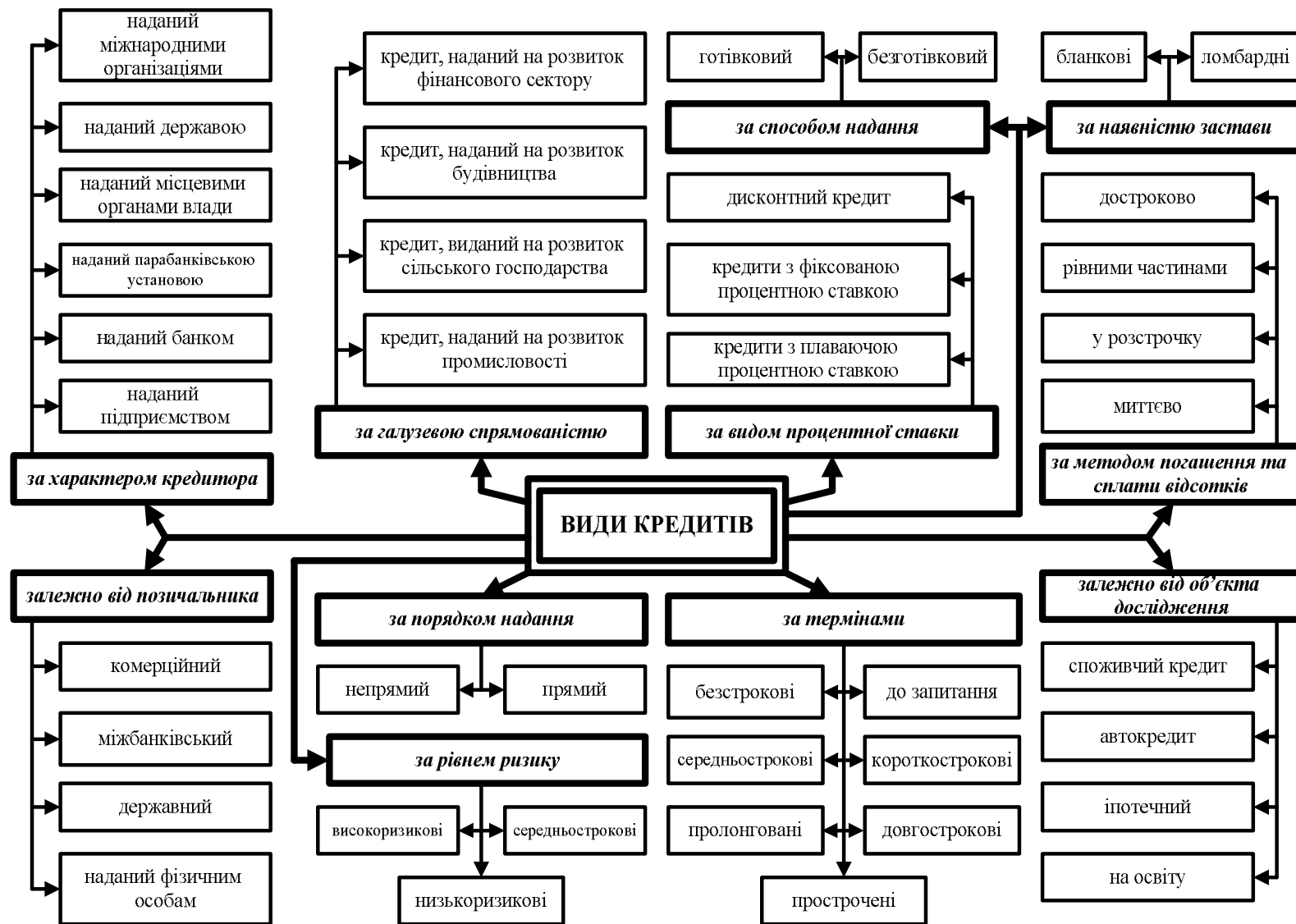

Рис. 1. Система класифікації видів кредитів

Джерело: складено автором з урахуванням [1–9; 13].

1. За порядком надання можна виділити такі види кредиту:

– *прямий* – за якого рух позикового капіталу відбувається від кредитора до позичальника, у ролі яких виступають різні економічні суб'єкти (фізичні особи, підприємства, державні та центральні органи влади); у зазначеному процесі не беруть участь фінансові посередники, проте, позики, які надаються однією фінансовою установою іншій, також є непрямими, оскільки безпосередньо відбуваються між двома окремими економічними одиницями;

– *непрямий* – згідно з яким у межах кредитних відносин беруть участь фінансові установи, що видають позики економічним суб'єктам, які мають у них потребу; у цьому випадку фінансові установи виступають кредиторами, а кошти для надання позик залучають на фінансовому ринку шляхом залучення нових позик, розміщення цінних паперів або використання власних ресурсів засновників таких фінансових установ.

2. За характером (специфікою) кредитора виділяють кредити, надані:

– *підприємством* (комерційний кредит) – підприємство надає іншому суб'єкту господарювання кредит без участі фінансової установи;

– *банківською установою* – кредит надається комерційним банком; відповідно таку позику називають у науковій літературі банківським кредитом;

– *небанківською фінансовою установою (парабанківськими фінансовими посередниками)* – кредити, що видані іншими фінансовими посередниками, крім банків (кредитними спілками, фінансовими компаніями, ломбардами і т. ін.); до парабанківських посередників також прийнято відносити лізингові, факторингові компанії, кредитні компанії, які активно розвиваються на сьогодні в Україні, однак, окреслені установи відповідно до чинного українського законодавства прийнято відносити до фінансових компаній;

– *державною* – кредити, що видані центральними органами влади насамперед юридичним особам, у т. ч. державним підприємствам різних сфер господарювання;

– *місцевими органами влади* – кредити, що видані на регіональному рівні місцевими органами влади окремим підприємствам для реалізації різних проектів; в Україні такі позики не набули великої популярності, оскільки фінансові можливості місцевих громад не є потужними для реалізації власної кредитної діяльності. У переважній більшості випадків зазначені органи влади виступають у ролі позичальників та залучають кошти передусім для реалізації інфраструктурних об'єктів;

– *міжнародними установами* – вид позики, яка надається міжнародними фінансовими організаціями; до таких позик можна віднести як кредити, що надаються урядам (позики МВФ), так і позики, що видаються окремим підприємствам – приватним юридичним особам (надають Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку).

Такі позики можуть бути направлені на фінансування не лише центральних органів влади, але й можуть надаватися юридичним особам, у т. ч. державним підприємствам.

3. За характером позичальників:

– *комерційний* – у таких кредитах позичальником виступає будь-який суб'єкт господарювання, крім банківських установ;

– *міжбанківський* – кредит, який надається одним банком іншому;

– *державний* – кредит, що надається державі в особі центральних органів влади або місцевим органам влади різними економічними суб'єктами, міжнародними організаціями;

– *споживчий* – кредит, що надається фізичним особам, громадянам на поточні потреби. Проте не варто до споживчих кредитів відносити, наприклад, іпотечні позики та автокредити, хоча вони і надаються фізичним особам, але не є споживчими за своєю сутністю, хоча в межах їх надання і відбувається процес споживання товарами. Також позики, що беруться громадянами на навчання, лікування, також не прийнято відносити до споживчих, незважаючи на те, що у науковій літературі та статистичних даних можна зустріти й інші концептуальні підходи до розгляду сутності цього виду кредиту. Особливістю споживчих кредитів є їх коротко- та середньостроковий характер (1-2 роки).

4. За термінами надання виділяють такі позики:

– до запитання – кредити, які надаються фінансовими установами на вимогу клієнта, коли у нього виникає необхідність у позикових коштах; у переважній більшості випадків за таку можливість клієнти, особливо юридичні особи, сплачують додаткову плату;

– *короткострокові* – позики терміном до 1 року;

– *середньострокові* – позики терміном від 1 до 5 років;

– *довгострокові* – позики понад 5 років;

– *безстрокові (онкольні)* – позики, які оформлюються без зазначення терміну користування, але повертаються на вимогу кредитора; такі кредити видаються найбільш надійним позичальникам;

– *продлонговані* – кредити, термін погашення за якими був продовжений через підписання додаткової угоди до кредитного договору між кредитором та позичальником; часто це реалізується через виникнення фінансових труднощів у позичальника з поверненням позики. Пролонгація кредитів у довгостроковій перспективі вигідна у разі виникнення скрутного становища не лише позичальнику, але частково і кредитору, оскільки при підписанні нової угоди підвищується ймовірність виплати кредиту, фінансовій установі не потрібно формувати резерви під таку позику і таким чином через механізми пролонгації, наприклад, комерційний банк може покращити якість власного кредитного портфеля;

– *прострочені* – кредити, термін погашення за якими минув, але клієнт не виконав взяті на себе зобов'язання щодо сплати. Ця група позик також може бути розподілена на окремі групи залежно від кількості днів прострочення кредитів. У багатьох фінансових установах внутрішніми документами регламентується структура прострочених позик (наприклад, до 30 днів, від 30 до 60 днів, від 60 до 90 днів, від 90 до 120 днів, від 120 до 150 днів, від 150 до 180 днів). Кінцевим висновком по кредиту, який не виплачується досить довго, є віднесення його до категорії безнадійних.

5. Залежно від об'єкта кредитування:

– *споживчий кредит* – видається громадянам на споживчі потреби;

– *іпотечний кредит* – є особливим видом економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна. Кредиторами з іпотеки можуть бути іпотечні банки або спеціальні іпотечні компанії, а також комерційні банки. Позичальниками можуть бути юридичні та фізичні особи, що є власниками об'єктів іпотеки, або мають поручителів, які надають під заставу об'єкти іпотеки на користь позичальника;

– *автокредит* – кредит, що видається на придбання автомобільного транспорту;

– *освітній кредит* – кредит, що видається на здобуття освіти.

Зазначені види характерні для процесу кредитування фізичних осіб, їх перелік можна продовжити. Відповідно, для суб'єктів господарювання об'єктами кредитування можуть бути такі:

– *кредит на формування оборотних активів* (виробничих запасів, готової продукції тощо);

– *кредити на покриття тимчасових розривів у платежах* і т. ін.;

– *кредити на закупівлю нового обладнання*;

– *кредити на придбання сировини та напівфабрикатів* тощо.

6. За видом процентної ставки виділяють такі кредити:

– з *фіксованою відсотковою ставкою* (характерні для стабільної економіки) – властиві кредитам, які надаються на дуже короткий термін (не більше 2–3 місяців);

– з *плаваючою відсотковою ставкою* – переважно використовуються за наявності значних темпів інфляції з метою зменшення ризику недоотримання прибутку або уникнення збитків у майбутньому; при цьому в кредитних угодах зазначаються умови зміни розмірів таких відсоткових ставок;

– *дисконтні* – за такої схеми виплата відсотків здійснюється одразу в момент надання позики, а потім клієнт поступово виплачує саме тіло кредиту протягом встановленого у кредитному договорі періоду.

7. За способом видачі коштів:

– *готівкові кредити* – які надаються у вигляді готівки, насамперед, фізичним особам;
– *безготівкові кредити* – за яких кошти перераховуються на відповідні рахунки для сплати товарів або послуг, що купуються або споживаються клієнтом-позичальником. У такому випадку клієнт отримує кредитну угоду і рахунок перерахування коштів на необхідний рахунок.

Кредитні спілки, ломбарди і кредитні компанії видають переважно позики готівкою у своїх відділеннях. Комерційні банки використовують як готівкові, так і безготівкові кредити. Готівкові надаються завдяки випуску кредитних карток, за якими клієнт може отримати готівку в банкоматах відповідної банківської установи. Безготівкові кредити реалізуються через перерахування коштів на рахунки позичальників або інших контрагентів за дорученням позичальників.

8. За галузевою спрямованістю кредиту – залежно від галузей та сфер національної економіки, підприємствам яких надаються кредити, розрізняють такі позики:

- *позики для промисловості;*
- *кредити для сільського господарства;*
- *позики для торгівлі;*
- *кредити для будівництва;*
- *кредити фінансовому сектору;*
- *позики для інших галузей та секторів економіки.*

Такий поділ позик має більш макроекономічну необхідність, оскільки дозволяє обчислювати обсяги кредитних ресурсів, що були залучені окремими сферами та галузями національного господарства. Це дозволяє проводити аналітичні дослідження всієї економіки країни та її грошово-кредитної системи.

9. За рівнем ризику:

- *високоризикові;*
- *середньоризикові;*
- *низькоризикові.*

Рівень ризику за кредитом встановлюється кожною фінансовою установою згідно з нормами чинного законодавства та внутрішніх розроблених методик таких установ.

У «Положенні про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків» (1997) пропонувалося класифікувати всі кредити, що видані банком, на такі групи: стандартні, кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні [10]. Проте у 2012 році було змінено механізм обчислення ризику за активними операціями банківських установ і прийнято «Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [11]. Відповідно до норм цього Положення пропонувалося всі кредити фізичних та юридичних осіб поділяти за станом обслуговування боргу: високий, добрий, задовільний, слабкий та незадовільний. У 2016 році було прийнято нову Постанову НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [12], в якій змінилися підходи до оцінки кредитного ризику і запропоновано класифікувати вже не самі позики, а позичальника залежно від виконуваних ним зобов'язань.

10. За методами погашення та сплати позики:

– *миттєво* – однією сумою сплачується тіло кредиту та нараховані відсотки;
– *у розстрочку* – погашення кредиту відбувається поступово згідно із затвердженою у договорі кредитною схемою;

– *достроково* – погашення позики відбувається раніше обумовленого в договорі терміну, що дозволяє клієнту зменшити суми нарахованих відсотків (у разі їх нарахування) та залишок тіла кредиту;

– *рівними частинами* – погашення кредиту відбувається протягом всього періоду кредитування рівними частинами; у таких кредитах на початку процесу кредитування у структурі платежу більшу частку становить оплата відсотків. З поступовим зменшенням тіла кредиту обсяг відсотків до сплати також зменшується, але у структурі платежу зростає частка тіла кредиту.

11. За наявністю застави розрізнять такі кредити:

– *ломбардні* – кредити, які видаються виключно за наявності застави. Довгострокові та середньострокові позики надаються клієнтам під заставу. Наприклад, ломбарди як кредитні установи всі позики надають своїм клієнтам під заставу. Іпотечні та автокредити також здійснюються при наданні застави. У зазначених кредитах заставою виступають самі об'єкти позики – житло та авто, на придбання яких береться кредит;

– *бланкові* – кредити, які надаються клієнтам без застави. Такі кредити видають банки та кредитні компанії. Відсоток за такими позиками завжди є більшим, оскільки ризик неповернення позик також є суттєвішим для кредитних установ. Готівкові кредити є завжди бланковими, оскільки механізм їх надання не передбачає тривалого етапу оцінювання та врахування застави. Зазначені кредити видаються миттєво за наявності потреби у клієнтів. Банківські установи можуть надавати овердрафти своїм клієнтам, тобто кредити «до зарплати». Такі позики є бланковими, проте, погашаються одразу надходженням коштів на рахунок клієнта при виплаті йому заробітної плати.

Висновки. У межах статті проаналізовано основні види кредитів, що на сьогодні можна виділити, аналізуючи особливості функціонування та розвитку кредитних відносин. Класифікація всіх типів кредитів була реалізована за рахунок ідентифікації основних ознак, до яких було віднесено такі: за порядком надання, за характером кредитора, за характером позичальників, за термінами, залежно від об'єкта кредитування, за видом процентної ставки, за способом видачі коштів, за галузевою спрямованістю кредиту, за рівнем ризику, за методами погашення та сплати позики, за наявністю застави. У сукупності всі окреслені ознаки та відповідні їм види позик утворюють єдину систему класифікації кредитів, яка на сьогодні фактично вміщує найбільш відомі та розповсюджені їх типи.

Як будь-який об'єкт, система видів позик постійно перебуває у своєму динамічному розвитку. Трансформація економічного стану держави, зміна політичної конфігурації розвитку суспільства та інші екзогенні чинники зумовлюють також як постійну зміну самої кредитної системи, так і пошук та створення нових механізмів надання позик, запровадження інноваційних кредитних послуг різними типами кредитних установ тощо. Як показує досвід розвитку кредитного ринку України, він завжди знаходиться у постійному динамічному розвитку і виникнення складнощів у розвитку одних фінансових установ замінюється активізацією та швидким розвитком інших кредитних установ. Таким чином, система класифікації видів кредитів постійно поповнюється новими типами позик та відповідними ознаками, за якими вони можуть бути виокремлені та розглянуті як окрема група.

Список використаних джерел

1. *Банківські операції* : підручник / за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2008. – 384 с.
2. *Версаль Н. І.* Теорія кредиту : навч. посіб. / Н. І. Версаль, Т. В. Дорошенко. – К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 483 с.
3. *Гроші та кредит* / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.
4. *Демківський А. В.* Гроші та кредит : навч. посіб. / А. В. Демківський. – К. : Дакор, 2005. – 528 с.
5. *Колодізев О. М.* Гроші і кредит: підручник / О. М. Колодізев, В. Ф. Колесніченко. – К. : Знання, 2010. – 615 с.

6. Дубина М. В. Поліваріантність трактувань змісту дефініцій «банківська операція», «банківська послуга», «банківський продукт» / М. В. Дубина // Наукові основи економічного розвитку України та світу : кол. моногр. / за заг. ред. О. В. Царенко, С. В. Коляденко, В. П. Ільчука. – Д. : НГУ, 2014. – С. 235–267.
7. Дубина М. В. Стан та перспективи розвитку колекторських компаній в Україні / М. В. Дубина, Я. В. Жарій, Ю. В. Лях // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3 (60). – С. 267–278.
8. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. Мишкін. – К. : Основи, 1998. – 963 с.
9. Щетинін А. І. Гроші та кредит : підручник / А. І. Щетинін. – К. : ЦНЛ, 2006. – 432 с.
10. Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0538500-98>.
11. Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
12. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
13. Шишкіна О. В. Гроші та кредит : навч. посіб. / О. В. Шишкіна, М. В. Дубина. – Чернігів : Видавець Брагинець О. В., 2016. – 692 с.

References

1. Moroz, A.M. (ed.) (2008). *Bankivski operatsii [Bank operations]*. Kyiv: KNEU (in Ukrainian).
2. Versal, N.I., Doroshenko, T.V. (2007). *Teoriia kredytu [Theory of credit]*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia (in Ukrainian).
3. Savluk, M.I., Moroz, A.M., Pukhovkina, M.F. (2001). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: KNEU (in Ukrainian).
4. Demkivskiy, A.B. (2005). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: Dakor (in Ukrainian).
5. Kolodiziev, O.M., Kolesnichenko, V.F. (2010). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: Znannia (in Ukrainian).
6. Dubyna, M.V. (2014). Polivariantnist traktuvan zmistu defynitsii «bankivska operatsiia», «bankivska posluha», «bankivskiy produkt» [Poly variance of the of the terms determination “banking”, “banking service”, “banking product”]. Tsarenko, O.V., Koliadenko, S.V., Ilchuk, V.P. (eds.). *Naukovi osnovy ekonomichnoho rozvytku Ukrainy ta svitu – Scientific fundamentals of economic development of Ukraine and the world*. Donetsk: NHU, pp. 235-267 (in Ukrainian).
7. Dubyna, M.V., Zharii, Ya.V., Liakh, Yu.V. (2012). Stan ta perspektyvy rozvytku kolektorskykh kompanii v Ukraini [Status and prospects of the collection companies in Ukraine]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya „Ekonomicni nauky” – Visnyk of Chernihiv State Technological University. Series „Economics”, no. 3 (60), pp. 267–278 (in Ukrainian).*
8. Myshkin, F. (1998). *Ekonomika hroshei, bankivskoi spravy i finansovykh rynkiv [Economics of money, banking and financial markets]*. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
9. Shchetynin, A.I. (2006). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: TsNL (in Ukrainian).
10. Polozhennia pro poriadok formuvannia i vykorystannia rezervu dlia vidshkoduvannia mozhyvykh vtrat za pozykamy komertsiinykh bankiv [Regulation on the procedure for the formation and use of a reserve to compensate for possible losses on loans from commercial banks]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0538500-98>.
11. Polozhenni pro poriadok formuvannia ta vykorystannia bankamy Ukrainy rezerviv dlia vidshkoduvannia mozhyvykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy [Provisions on the procedure for the formation and use by banks of Ukraine of the reserves for reimbursement of possible losses through actual banking operations]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
12. Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy [Regulation on the determination by banks of Ukraine of the amount of credit risk under active banking operations]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.

13. Shyshkina, O.V., Dubyna, M.V. (2016). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Chernihiv: Vydavets Brahynets O. V. (in Ukrainian).

Дубина Максим Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14027, Україна).

Дубина Максим Вікторович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, Чернигов, 14027, Украина).

Dubyna Maksym – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maksim-32@ukr.net; mvdubyna@gmail.com